

раз правителя-християнина. Названі обставини значно підвищували соціальний статус Анни у шлюбі з Володимиром і обумовили те, що вона виступала суб'єктом культурних і релігійних перетворень у Київській державі, не була відсунута на периферію, вірогідно, отримувала відповідні почесні у ставленні до її особи.

Джерела та література

1. Видатні жінки Київської Русі / І. Шелюг. Харків, 2015. 47 с.
2. Історія Візантії. Вступ до візантиністики. Львів: Априорі, 2011. 880 с.
3. Княжа доба: портрети еліти: монографія / Л. В. Войтович; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львівський національний університет ім. І. Франка. Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2006. 782 с.
4. Чугаєва І. Князь Володимир Святий і його жінки: легенди та реальність. *Сіверянський літопис*. 2015. № 6. С. 18–22.
5. Котляр М. Ф. Історія України в особах. *Давньоруська держава*. Київ: Україна, 1996. 238 с.
6. Лукашенко А. І. Дуалістичні релігійні уявлення в соціокультурному житті Європи (IV – сер. XVII ст.). Київ, 2018. 420 с.
7. Мономах В. Літопис Руський / пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. Київ: Дніпро, 1989. 591 с.
8. Повесть врем'яних літ: літопис (за Іпатським списком) / пер. з давньоруської, після-слово, комент. В. В. Яременка. Київ: Рад. письменник, 1990. 558 с.
9. Пушкарьова Н. Л. Женщины Древней Руси. Москва: Мысль, 1989. 319 с.
10. Толочко П. Київська Русь. Київ, 1996. 360 с.

Костельнюк Дар'я

Донецький національний університет імені Василя Стуса

КУЛЬТУРА ПЕРІОДУ РУСИ-УКРАЇНИ

Ключові слова: культура, літописання, література, період Русі-України.

Keywords: culture, chronicles, literature, the Rus-Ukraine period.

Культурна ідентичність України – це поєднання корінної спадщини та відбитку інших культур з усього світу. Визнання цієї унікальної культурної спадщини протягом багатьох років приховувалася, але останнім часом вона повертається. Спираючись на глибокі традиції українського населення, культурне відродження набирає обертів.

Із часів Київської держави існувала ціла когорта далекоглядних особистостей: літописців, філософів, ораторів, письменників, а також церковних і державних діячів, які були налаштовані сприяти потребам держави та розвитку культури. Це було суспільство, якому вдалося зберегти багатовікові традиції землеробства, культурні надбання.

У міру розвитку письма з'явилося нове захоплення естетикою. Серед його основних понять – краса, образ, символ і канон. Прихід християнства зміцнив функцію письменства як пізнавального та культурного засобу, що контрастує з поверхневими естетичними принципами язичницької доби.

У давній Русі школи були полігоном для багатьох світил літописання, писемності, богослов'я, філософії та публічного мовлення. У цих установах відточу-

вали свою майстерність Никон Великий, Нестор, Сильвестр, митрополит Іларіон, єпископ Кирило Турівський, митрополит Клим Смолатич, Данило Заточник.

Літописання на Русі має давню історію з часів Аскольда кінця IX ст. Найдавніше київське зведення, назване на честь Софійського собору, є літописним твором, що датується 1039 р. Десятинна церква Києво-Печерського монастиря стала сховищем літописів у 70–80-х роках того ж століття. У 1078 р. ігумен Никон уклав самостійний літописний збірник, який він редагував і писав, охоплюючи період із 1039 до 1078 р. Літопис 1095 р. приписується Іоанну, ігумену Києво-Печерського монастиря.

У XII ст. у стінах Києво-Печерської лаври Нестором був створений літописний звід «Повість врем'яних літ». Цей шедевр увібрив у себе накопичений історичний досвід минулого, досягнення європейської думки та традиції візантійської культури. У вступі Нестор описав світову історію, Київську державу і становище слов'ян у його сучасному світі. Він також підтримував концепцію взаємозв'язку та взаємозалежності історії, засуджуючи ворогуючих князів.

Нестор був освіченим, часто цитував Біблію як найважливіший історичний ресурс Середньовіччя та численні візантійські хроніки. Літопис, про який ідеться, датується 1110 р., він двічі редагувався: спочатку Сильвестром (ігуменом Видубицького монастиря) у 1116 р., а потім Мстиславом Володимировичем або за його наказом у 1118 р. На жаль, ці редагування призвели до поширення норманського погляду на давньоруську історію, який не узгоджувався з історичними записами.

Київ був не єдиним містом, де велося літописання. Інші міста, як-от Новгород, Чернігів, Переяслав, Галич, Володимир-Волинський також були батьківщиною подібних історичних записів.

У XII–XIII ст. з'явилася нова хвиля історичної літератури – оповідання, військові повісті, біографії князів, сімейні хроніки. Примітно, що літописи в цю епоху феодального поділу були географічно обмежені відповідними територіями, а хроністи мали мало знань за межами своїх безпосередніх князівств. Однак київський літопис був винятком, зберігаючи загальноруський характер навіть у вузькій спрямованості сучасників.

Крім літописної історії, на Русі з'явилася і вітчизняна література, а саме: біографічні розповіді про святих, відомі як агіографії, поєднання елементів філософії та журналістики, легенди.

Шановне місце займали билини київського та новгородського циклів, були відомими легендарні богатирі Ілля Муромець, Добриня Никитич, Альоша Попович, Микула Селянинович, Садко, Василь Буслаєв.

Хоча збереглося дуже мало літературних творів часів Русі-України, ті, що збереглися, є свідченням видатного літературного розвитку цього періоду. Ці твори, що збереглися, зокрема «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона, «Читання (Чтеніє) про життя й погублення блаженних страсотерпців Бориса і Гліба» та «Житіє Феодосія Печерського» Нестора Літописця, «Повчання» Володимира Мономаха та ін., визнані одними з найвидатніших пам'яток цієї епохи. Серед інших визначних творів – проповіді та повчання єпископа Турівського Кирила та «Слово о полку Ігоревім» і «Слово Данила Заточника».

У 1050 р. «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона пролунало по всій Софії Київській, сповіщаючи про самосвідомість руського народу. У маніфесті видатні діяння Ольги та Володимира Святославичів прирівнювалися до діянь Костянтина Великого та Олени Візантійської. Ярослав, спадкоємець свого батька, отримав похвалу за свої містобудівні здібності, його часто порівнювали з царем Соломоном. Свідченням його величі є шановані Київ і Софія Київська.

Звертаючись до фундаментального дослідження людської природи, Ізборник 1076 р. визнав існування соціальних відмінностей. Висвітлювалася заможна меншість проти бідної більшості, що підкреслювало різкий контраст у їх способах життя. Чесні та бідні люди ледве живуть, тоді як заможні десятиліттями живуть у достатку. Отже, Ізборник благав про загальну любов і взаємне прощення як про єдиний спосіб подолати прірву між заможними і бідними.

У центрі «Повчання» Володимира Мономаха – опис добробуту Русі, заклики до читачів бути відповідальними за свій край і народ. Послання підкреслює важливість турботи про менш щасливих, запобігання гнобленню слабких і уникнення гордості та зарозумілості. Автор нагадує нам, що людське життя швидкоплинне, і заохочує нас поважати старших як батьків, а молодих як братів.

З-поміж інших релігійних текстів виділяється «Читання (Чтеніє) про життя й погублення блаженних страсотерпців Бориса і Гліба» Нестора Печерського. У ньому розповідається про молодших Ярославичів та їхнє мученицьке прийняття своєї долі як прецедент християнської скромності.

«Слово о полку Ігоревім», шедевр давньоруської художньої літератури, було написано наприкінці XII ст. Трагедію на Каялі письменник пов'язував із роз'єднаністю князів, підкреслюючи важливість єдності Руської землі.

Значну роль у формуванні наукового знання відіграли трактати Козьми Індикоплова. Згідно з його уявленнями, Земля є чотирикутником, оточеним океаном, що містить два моря – Середземне і Каспійське, а також дві затоки – Перську й Аравійську. За океаном була відгороджена земля, яка простягалася в небо. Нестор, автор «Повісті временних літ», дотримувався іншого погляду на Землю. Він ретельно задокументував усі країни Європи, Азії та Північної Африки разом із відповідними морями, річками й островами. Описуючи шлях «з варяг у греки», він припустив, що можна було б пройти від Варязького моря до Риму, а потім далі до Чорного моря (Понтійського), де протікав Дніпро. Ця річка була з'єднана з Варязьким морем через ряд річок і озер.

Отже, українська культура може пишатися унікальною та багатою спадщиною, хоча вона довгий час була не помічена суспільством. Сьогодні відбувається заплутаний і парадоксальний зсув у напрямі відновлення культурної ідентичності українського суспільства.

Хоча ми не можемо передбачити майбутнє, одне залишається певним: ніщо не перевершить мистецтво як засіб особистого вираження та міжособистісних зв'язків. Воно становить впливову активну спадщину духовних і практичних аспектів нашого існування. Зрештою, це спадщина, яка личить кожній людині на цій планеті.

Джерела та література

1. Вишневецький О. Ще раз про народження громадянина: національне і громадянське у сучасному українському вихованні. *Освіта*. 2012. 6–13 лютого.
2. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія: Вибрані праці з фольклористики й літературознавства. Київ: Либідь, 1994. 384 с.
3. Про схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009–2015 роки: за станом червень 2008 р. *Офіційний вісник України*. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/825-2008-%D1%80#Text>
4. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. Курс лекцій. Київ, 2005. 164 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-84.html>
5. Шевнюк О. Л. Культурологія: навч. посіб. Київ: Знання Прес, 2004. 354 с.

Вешкін Валерій

*Горлівський інститут іноземних мов
державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»*

ЗАНЕПАД ЮВЕЛІРНОГО РЕМЕСЛА КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ВНАСЛІДОК МОНГОЛЬСЬКОЇ НАВАЛИ

Ключові слова: *Київська держава, монгольська навала, ювелірне ремесло.*

Keywords: *Kievan state, mongol invasion, jewelry craft.*

Доба Київської держави (IX–XIII ст.) ознаменувалася розквітом художніх ремесел, особливе місце серед яких займала обробка металів, зокрема ювелірна справа. Основним центром розвитку ювелірного ремесла було місто Київ. У першій половині XIII ст. до самої Батиевої навали економічний та культурний розвиток столиці Київської держави продовжував розвиватись. У культурі Київської Русі ювелірне мистецтво посідало провідне місце. Саме тому важливим є питання впливу монгольської навали на розвиток ювелірного ремесла як важливого складника економічного життя Русі. Ювелірна справа досліджувалася вченими радянських років та сучасними українськими дослідниками в контексті праць, присвячених загалом Київській державі [2; 3], і таких, що висвітлювали розвиток ремесла або мистецтва киеворуських часів [1; 8; 9], а також окремих розвідок [4; 5; 6; 7].

Для того, щоб показати рівень втрат у ювелірній справі Київської держави внаслідок монгольської навали, слід для початку охарактеризувати рівень розвитку ювелірного ремесла напередодні руйнувань, учинених монголами. Про високу майстерність ремісників ювелірної справи Київської держави свідчить німецький вчений монах Теофіл, який у «Трактаті про різні види мистецтва» (XI ст.) ставить киеворуських ювелірів на друге місце після візантійських [4]. Водночас грецькі майстри відіграли помітну роль у становленні нових видів ремесел, зокрема ювелірного, у створенні й організації виробництва емальовальної справи, техніки філіграні, зерні. Зокрема, про це свідчать знахідки, виявлені під час досліджень міст Русі, наприклад, колти з черню [8, с. 124].

Розвиток ремісничого виробництва у II половині XIII ст. стимулював розвиток декоративно-ужиткового мистецтва. Відбувалося вдосконалення виробничих